



Xây dựng mô hình gia đình nông thôn mới kiểu mẫu gắn với xây dựng nông thôn hiện đại tại Hà Tĩnh

NGÔ ĐÌNH LONG

Phó Chánh Văn phòng Điều phối Nông thôn mới Hà Tĩnh

1. MỞ ĐẦU

Sau hơn một thập kỷ triển khai, Chương trình mục tiêu quốc gia xây dựng nông thôn mới (NTM) đã trở thành một trong những phong trào có sức lan tỏa mạnh mẽ và toàn diện nhất trong đời sống xã hội nông thôn Việt Nam. Không chỉ góp phần thay đổi căn bản diện mạo làng quê, hệ thống hạ tầng, mà Chương trình còn tác động sâu rộng đến đời sống kinh tế, văn hóa, xã hội và môi trường. Trong bức tranh chung đó, Hà Tĩnh được xem là một trong những địa phương tiêu biểu, với nhiều mô hình sáng tạo trong phong trào NTM. Nếu như ở giai đoạn đầu, Hà Tĩnh gây dấu ấn bằng mô hình “Khu dân cư NTM kiểu mẫu” và “Vườn mẫu”, thì bước vào giai đoạn mới, Hà Tĩnh tiếp tục tiên phong với sáng kiến “Gia đình NTM kiểu mẫu”. Đây là cách tiếp cận mang tính chiến lược, bởi gia đình được coi là hạt nhân cơ bản của xã hội, là nơi khởi phát mọi thay đổi về kinh tế, văn hóa, xã hội trong cộng đồng nông thôn.

Mô hình “Gia đình NTM kiểu mẫu” ra đời cũng xuất phát từ những yêu cầu khách quan trong giai đoạn phát triển mới. Sau hơn 10 năm, nhiều địa phương đạt chuẩn NTM cơ bản, nhưng vẫn còn không ít thách thức như chất lượng cuộc sống chưa đồng đều, khoảng cách phát triển giữa các vùng miền; một số nơi còn biểu hiện chạy theo thành tích, thiếu bền vững; tình trạng ô nhiễm môi trường, rác thải sinh hoạt, dịch bệnh, tệ nạn xã hội vẫn tồn tại. Trong bối cảnh đó, việc đặt gia đình làm trung tâm được coi là giải pháp then chốt để bảo đảm chất lượng phong trào.

Bên cạnh đó, Hà Tĩnh còn có đặc thù riêng, là tỉnh thường xuyên chịu ảnh hưởng của thiên tai, bão lũ, hạn hán, đồng thời còn là vùng đất giàu truyền thống văn hóa, hiếu học và đoàn kết cộng đồng. Chính sự giao thoa giữa thách thức và lợi thế này đòi hỏi một mô hình phát triển toàn diện, vừa phát huy được sức mạnh nội sinh của người dân, vừa thích ứng linh hoạt với biến đổi khí hậu (BĐKH) và xu thế toàn cầu hóa. Gia đình, với vai trò là “tế bào xã hội”, chính là điểm tựa thích hợp để khởi phát sự thay đổi từ bên trong.

Như vậy, có thể khẳng định, sự ra đời mô hình “Gia đình NTM kiểu mẫu” ở Hà Tĩnh không chỉ đơn thuần là một sáng kiến trong phong trào xây dựng NTM, mà còn là sự cụ thể hóa của quá trình hiện đại hóa nông

thôn Việt Nam. Mô hình này mở ra một hướng đi mới, mang tính nền tảng và có khả năng lan tỏa rộng rãi, góp phần đưa chương trình NTM sang giai đoạn phát triển cao hơn, gắn với mục tiêu xây dựng nông thôn hiện đại, văn minh và bền vững.

2. KHUNG CHÍNH SÁCH VÀ CƠ SỞ LÝ LUẬN - THỰC TIỄN

Khung chính sách từ Trung ương đến địa phương

Chương trình mục tiêu quốc gia xây dựng NTM giai đoạn 2021–2025 được Chính phủ ban hành đã xác định rõ mục tiêu nâng cao chất lượng, hướng tới mô hình nông thôn hiện đại, văn minh, bền vững. Không chỉ dừng lại ở chuẩn cơ bản, Chương trình này nhấn mạnh yêu cầu phát triển xã NTM nâng cao, kiểu mẫu, thông minh, gắn với các mục tiêu quốc gia về tăng trưởng xanh, phát triển bền vững và thích ứng BĐKH.

Trên cơ sở đó, Hà Tĩnh đã sớm ban hành nhiều văn bản chỉ đạo cụ thể. Nổi bật là: Quyết định số 39/2022/QĐ-UBND ban hành Bộ tiêu chí Khu dân cư NTM kiểu mẫu giai đoạn 2022–2025, bao gồm các nhóm nội dung về hạ tầng, cảnh quan – môi trường, đời sống văn hóa – xã hội, an ninh trật tự, thu nhập và vườn hộ. Đây là căn cứ pháp lý trực tiếp để tổ chức triển khai mô hình. Nghị quyết HĐND tỉnh (2022–2025) quy định cơ chế hỗ trợ theo kết quả đầu ra. Khu dân cư kiểu mẫu đạt chuẩn được hỗ trợ 300 triệu đồng, vườn mẫu đạt chuẩn được hỗ trợ 5 triệu đồng/hộ (không giới hạn số lượng). Cơ chế này không chỉ tạo động lực mạnh mẽ mà còn đảm bảo tính công bằng, minh bạch.

Bên cạnh đó là các kế hoạch chuyên đề của Hội Liên hiệp Phụ nữ tỉnh, Hội Nông dân, Đoàn Thanh niên... đều xác định rõ vai trò của hộ gia đình và cộng đồng trong thực hiện các phong trào tiêu biểu như “5 có - 3 sạch”, “Nhà sạch - Vườn đẹp - Ngõ văn minh”. Chính sự đồng bộ từ cấp Trung ương đến tỉnh, từ chính quyền đến đoàn thể đã tạo nên một hệ thống chính sách, trong đó hộ gia đình được đặt ở vị trí trung tâm.

Cơ sở lý luận: Gia đình là hạt nhân phát triển nông thôn

Về phương diện lý luận, mô hình “Gia đình NTM kiểu mẫu” phản ánh nguyên tắc phát triển nông thôn bền vững – coi gia đình là tế bào của xã hội. Gia đình vừa là đơn vị sản xuất, vừa là môi trường giáo dục,



văn hóa và cũng là nơi trực tiếp hưởng thụ thành quả của quá trình phát triển.

Theo lý thuyết quản trị cộng đồng, sự phát triển bền vững không thể chỉ dựa vào nguồn lực Nhà nước, mà phải bắt nguồn từ sự chủ động và tự quản của cộng đồng. Trong đó, hộ gia đình chính là đơn vị quản trị nhỏ nhất, nhưng lại có vai trò quyết định. Khi mỗi gia đình coi việc đạt chuẩn kiểu mẫu là danh dự và lợi ích thiết thân, phong trào mới lan tỏa sâu rộng và duy trì bền vững.

Ngoài ra, mô hình còn gắn với các khái niệm hiện đại như kinh tế tuần hoàn và nông nghiệp sinh thái. Khi mỗi hộ gia đình áp dụng Vườn – Ao – Chuồng (VAC) sinh thái, phân loại rác tại nguồn, sử dụng năng lượng tái tạo, trồng cây xanh... thì không chỉ cải thiện chất lượng sống, mà còn góp phần giảm phát thải khí nhà kính, thích ứng BĐKH. Đây là hướng đi phù hợp với cam kết quốc gia của Việt Nam tại COP26 về đạt phát thải ròng bằng “0” vào năm 2050.

Cơ sở thực tiễn: Hà Tĩnh - từ thách thức đến sáng tạo

Thực tiễn Hà Tĩnh cho thấy, việc hình thành mô hình “Gia đình NTM kiểu mẫu” xuất phát từ cả động lực bên ngoài lẫn nhu cầu nội tại. Về khách quan, sau hơn 10 năm thực hiện NTM, nhiều xã ở Hà Tĩnh đã đạt chuẩn, nhưng vẫn còn tình trạng không đồng đều, thiếu bền vững, nguy cơ “chững lại” hoặc “tụt chuẩn”. Về nội tại, Hà Tĩnh là tỉnh còn nhiều khó khăn, thường xuyên hứng chịu thiên tai, bão lũ, hạn hán. Bên cạnh đó, áp lực lao động di cư khiến một bộ phận dân cư trẻ rời quê, ảnh hưởng đến cấu trúc kinh tế – xã hội nông thôn. Chính trong bối cảnh đó, mô hình “Gia đình NTM kiểu mẫu” được xem là giải pháp để củng cố nền tảng từ hộ gia đình, giúp



Các thành viên mô hình “Gia đình NTM kiểu mẫu” thôn 6, xã Hương Thủy, huyện Hương Khê (cũ) được hỗ trợ giỏ đựng rác để phân loại rác thải tại hộ

phong trào NTM không chỉ đạt tiêu chí hình thức mà đi vào chiều sâu.

Một minh chứng rõ ràng là phong trào “Gia đình 5 có – 3 sạch” do Hội LHPN Hà Tĩnh phát động từ năm 2018. Ban đầu chỉ thí điểm ở một số xã, nhưng nhờ tính cụ thể, thiết thực, dễ áp dụng nên nhanh chóng lan rộng. Đến năm 2023, toàn tỉnh đã có hàng nghìn hộ đăng ký tham gia, nhiều xã phấn đấu 100% hộ đạt chuẩn gia đình kiểu mẫu. Báo cáo sơ kết của Hội LHPN tỉnh cho thấy, những hộ tham gia đều có sự chuyển biến rõ rệt về kinh tế, môi trường sống, giáo dục con cái và gắn kết cộng đồng.

Không chỉ dừng lại ở phong trào tự nguyện, các chính sách của tỉnh đã “tiếp sức” cho mô hình. Ví dụ, hỗ trợ kinh phí để xây dựng vườn mẫu, tập huấn kỹ thuật canh tác, hỗ trợ giống cây - con, cung cấp thùng rác phân loại tại hộ... Điều này tạo nên sự kết hợp hài hòa giữa chính sách và nội lực người dân.

Có thể khẳng định, việc Hà Tĩnh khởi xướng mô hình “Gia đình NTM kiểu mẫu” không chỉ nhằm nâng cao chất lượng phong trào NTM của địa phương, mà còn đóng góp vào tiến trình hiện đại hóa nông thôn Việt Nam. Nếu giai đoạn trước, trọng tâm của chương trình là “xây dựng hạ tầng và giảm nghèo”, thì giai đoạn mới hướng tới “nâng cao chất lượng sống và phát triển bền vững”. Trong đó, hộ gia đình chính là nền tảng để thực hiện các mục tiêu dài hạn: Phát triển kinh tế hộ gắn với chuỗi giá trị nông sản; BVMT và thích ứng BĐKH từ gốc rễ; Giữ gìn và phát huy giá trị văn hóa – xã hội truyền thống; Thúc đẩy bình đẳng giới, giáo dục thế hệ trẻ, tăng cường gắn kết cộng đồng. Với những bước đi bài bản, Hà Tĩnh đã chứng minh xây dựng NTM là quá trình lâu dài, đòi hỏi sự đồng bộ từ chính sách đến hành động và sự tham gia tích cực của người dân.

3. KẾT QUẢ ĐẠT ĐƯỢC VÀ BÀI HỌC KINH NGHIỆM

Sau hơn hai năm triển khai mô hình “Gia đình NTM kiểu mẫu”, Hà Tĩnh đã đạt được nhiều kết quả rõ nét, có thể khái quát trên một số phương diện:

Kinh tế hộ gia đình phát triển đa dạng và bền vững hơn: Một trong những chuyển biến quan trọng là các hộ gia đình không chỉ tập trung vào sản xuất nông nghiệp truyền thống mà đã đa dạng hóa ngành nghề, liên kết với hợp tác xã, doanh nghiệp để nâng cao giá trị nông sản. Điển



hình là mô hình trồng cam Khe Mây, bưởi Phúc Trạch với quy mô hàng chục ha, đem lại doanh thu hàng trăm triệu đồng mỗi năm; mô hình nuôi hươu lấy nhung ở Hương Sơn, hiện có khoảng 35.000 con hươu, mang lại nguồn thu chủ lực cho nhiều hộ; mô hình nuôi tôm thẻ chân trắng ở Cẩm Xuyên với công nghệ nuôi siêu thâm canh, ứng dụng công nghệ cao; phát triển VAC sinh thái gắn với sản xuất sạch, an toàn, phục vụ cả tiêu dùng nội địa và thương mại điện tử. Theo báo cáo Ban chỉ đạo NTM Hà Tĩnh năm 2023, thu nhập bình quân khu vực nông thôn đạt trên 40 triệu đồng/người/năm, cao hơn mức bình quân chung cả nước, tỷ lệ hộ nghèo đa chiều giảm còn khoảng 4,5%. Điều này cho thấy tác động trực tiếp của mô hình gia đình kiểu mẫu đối với cải thiện sinh kế người dân.

Đời sống văn hóa - xã hội được nâng cao: Gia đình NTM kiểu mẫu không chỉ được đánh giá bằng thu nhập, mà còn ở nếp sống văn hóa và sự gắn kết cộng đồng. Tại nhiều xã, phong trào “gia đình văn hóa”, “dòng họ học tập” được duy trì và gắn kết với các tiêu chí gia đình kiểu mẫu. Nhiều lễ hội truyền thống được khôi phục, kết hợp tổ chức các hoạt động văn hóa - thể thao, tạo không khí vui tươi, gắn bó. Ở Cẩm Bình (Cẩm Xuyên), mô hình “gia đình văn hóa gắn với gìn giữ bản sắc truyền thống” đã trở thành điểm sáng, khuyến khích con cháu học hành, giữ gìn hương ước, quy ước làng quê.

Môi trường và cảnh quan nông thôn chuyển biến tích cực: Phong trào “5 có - 3 sạch” được triển khai sâu rộng, với các tiêu chí cụ thể như nhà cửa ngăn nắp, sử dụng nước sạch, có hố rác gia đình, phân loại rác tại nguồn, áp



Mô hình sản xuất nông nghiệp ứng dụng công nghệ cao tại Hà Tĩnh

dụng biogas xử lý chất thải chăn nuôi, trồng cây xanh quanh nhà. Mô hình “Nhà sạch - Vườn đẹp - Ngõ văn minh” đã trở thành tiêu chí quan trọng để bình xét gia đình kiểu mẫu. Ở Lộc Hà, phong trào xây dựng hàng rào xanh, trồng hoa ven đường đã biến nhiều thôn xóm thành “công viên thu nhỏ”. Đây là thay đổi rất dễ nhận thấy khi đi vào các vùng nông thôn Hà Tĩnh hiện nay.

Vai trò nổi bật của phụ nữ, thanh niên và các đoàn thể: Phụ nữ đóng vai trò nòng cốt trong quản lý tài chính, phát triển kinh tế hộ, nuôi dạy con cái, gìn giữ nề nếp gia phong. Hội LHPN Hà Tĩnh đã triển khai hàng loạt hoạt động thiết thực: tập huấn phân loại rác, hướng dẫn chỉnh trang vườn hộ, hỗ trợ phụ nữ khởi nghiệp... Thanh niên là lực lượng xung kích trong ứng dụng công nghệ số, khởi nghiệp từ nông nghiệp sạch, kết nối thương mại điện tử. Các đoàn thể khác như Hội Nông dân, Đoàn Thanh niên cũng tham gia sâu rộng, trở thành cầu nối giữa chính sách và người dân.

Lan tỏa và nhân rộng mô hình: Đến cuối năm 2023, toàn tỉnh có hàng nghìn hộ gia đình đăng ký tham gia, trong đó nhiều xã đạt mục tiêu 100% hộ đạt chuẩn kiểu mẫu. Một số mô hình điển hình: Gia đình phát triển nông nghiệp công nghệ cao ở Thạch Hà; Gia đình học tập - hạt nhân cộng đồng ở Đức Thọ; Gia đình xanh - sạch - đẹp ở Lộc Hà. Những mô hình này trở thành hạt nhân lan tỏa, tạo động lực cho các hộ khác học tập và làm theo.

Bên cạnh thành tựu, gia đình NTM kiểu mẫu ở Hà Tĩnh vẫn còn những khó khăn cần nhìn nhận, đó là khoảng cách phát triển giữa các vùng, trong đó vùng ven biển, đồng bằng đạt chuẩn nhanh hơn, trong khi miền núi, vùng sâu còn nhiều khó khăn; nguồn lực chưa đồng đều, nhiều hộ còn hạn chế về vốn, kỹ năng quản lý, chưa tiếp cận tốt với thương mại điện tử, nông nghiệp công nghệ cao; một số nơi còn chạy theo thành tích, chú trọng chỉnh trang bên ngoài hơn là phát triển thực chất; thiên tai, bão lũ, dịch bệnh, cộng thêm tình trạng thanh niên rời quê đi làm xa, gây áp lực cho việc duy trì phong trào.

Từ thực tiễn triển khai, có thể rút ra một số bài học quan trọng cho Hà Tĩnh, đó là đặt gia đình làm trung tâm của phát triển nông thôn; Cơ chế



chính sách phải gắn với động lực tự thân; Phát huy sức mạnh của đoàn thể và cộng đồng; Kết hợp ba trụ cột: Kinh tế - Văn hóa - Môi trường. Những bài học này không chỉ có giá trị cho Hà Tĩnh mà còn là gợi ý chính sách cho nhiều địa phương khác trên cả nước khi bước vào giai đoạn xây dựng nông thôn hiện đại, văn minh.

4. KẾT LUẬN VÀ KIẾN NGHỊ

Mô hình “Gia đình NTM kiểu mẫu” tại Hà Tĩnh là một sáng kiến quan trọng, thể hiện sự chuyển đổi tư duy từ xây dựng nông thôn theo cấp độ cộng đồng sang cấp độ hộ gia đình - hạt nhân của xã hội. Sau hơn hai năm triển khai, mô hình đã chứng minh hiệu quả trên nhiều phương diện: nâng cao thu nhập, cải thiện đời sống văn hóa - xã hội, cải thiện cảnh quan và môi trường, đồng thời khơi dậy tinh thần tự lực, sáng tạo trong nhân dân.

Thành công bước đầu của Hà Tĩnh cho thấy, xây dựng NTM kiểu mẫu không chỉ là việc hoàn thiện hạ tầng hay đạt các chỉ tiêu định lượng, mà quan trọng hơn là tạo dựng những giá trị nền tảng cho phát triển bền vững, bắt đầu từ mỗi gia đình. Mỗi hộ gia đình đạt chuẩn kiểu mẫu chính là một “tế bào khỏe mạnh”, góp phần hình thành cộng đồng nông thôn hiện đại, văn minh, giàu bản sắc.

Tuy nhiên, bên cạnh thành tựu, vẫn tồn tại nhiều thách thức: khoảng cách phát triển giữa các vùng miền, nguy cơ hình thức, sự tác động của BĐKH và di cư lao động, hạn chế trong tiếp cận công nghệ và vốn sản xuất. Những yếu tố này đòi hỏi mô hình phải tiếp tục được hoàn thiện, linh hoạt điều chỉnh và gắn kết chặt chẽ hơn với bối cảnh thực tế.

Để mô hình “Gia đình NTM kiểu mẫu” phát huy hiệu quả bền vững, không chỉ ở Hà Tĩnh mà còn có thể nhân rộng trên phạm vi cả nước, cần chú trọng một số định hướng:

Thứ nhất, hoàn thiện cơ chế, chính sách hỗ trợ hộ gia đình. Cần có chính sách ưu tiên về vốn vay ưu đãi, bảo hiểm nông nghiệp, đào tạo nghề, khuyến nông, chuyển giao khoa học công nghệ. Đồng thời, thiết kế các gói hỗ trợ phù hợp với từng nhóm hộ (hộ nghèo, hộ sản xuất hàng hóa, hộ khởi nghiệp).

Thứ hai, thúc đẩy chuyển đổi số trong nông thôn. Khuyến khích các hộ gia đình tiếp cận thương mại điện tử, áp dụng công nghệ số trong sản xuất, truy xuất nguồn gốc, kết nối thị trường. Đây là chìa khóa để nâng cao giá trị nông sản và mở rộng cơ hội kinh tế cho nông thôn.

Thứ ba, bảo tồn và phát huy văn hóa truyền thống. Song song với phát triển kinh tế, các gia đình cần duy trì nếp sống văn hóa, gìn giữ phong tục, hươu ước, phát triển phong trào “dòng họ học tập”,

“gia đình văn hóa”. Bản sắc văn hóa chính là nền tảng gắn kết cộng đồng và tạo sức sống lâu dài cho phong trào.

Thứ tư, xây dựng môi trường xanh - sạch - đẹp, thích ứng BĐKH. Tiếp tục nhân rộng mô hình VAC sinh thái, phân loại rác tại nguồn, phát triển năng lượng tái tạo ở quy mô hộ. Đồng thời, cần lồng ghép tiêu chí môi trường vào tất cả hoạt động của gia đình kiểu mẫu, gắn với cam kết quốc gia về phát thải ròng bằng 0.

Thứ năm, tăng cường hợp tác và trao đổi kinh nghiệm. Hà Tĩnh cũng như các địa phương khác nên mở rộng hợp tác quốc tế và trong nước, học hỏi kinh nghiệm từ phong trào Saemaul Undong (Hàn Quốc), từ các tỉnh đã thành công trong xây dựng NTM nâng cao (Nam Định, Quảng Ninh). Qua đó, có thể điều chỉnh mô hình phù hợp hơn với bối cảnh địa phương.

Có thể khẳng định, mô hình “Gia đình NTM kiểu mẫu” không phải là phong trào mang tính hình thức, mà là giải pháp chiến lược trong tiến trình hiện đại hóa nông thôn Việt Nam. Với vai trò hạt nhân, gia đình không chỉ là nơi tạo dựng đời sống vật chất, mà còn là không gian văn hóa, xã hội, môi trường – nơi khởi phát những thay đổi căn bản nhất. Thành công bước đầu tại Hà Tĩnh không chỉ đem lại diện mạo mới cho quê hương, mà còn mở ra một hướng đi có giá trị tham khảo cho nhiều địa phương khác. Trong tương lai, nếu được triển khai đồng bộ, mô hình này có thể trở thành công cụ nền tảng để xây dựng nông thôn Việt Nam hiện đại, văn minh, giàu bản sắc và phát triển bền vững■

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Chính phủ (2021), Chương trình Mục tiêu quốc gia xây dựng nông thôn mới giai đoạn 2021–2025, Hà Nội.
2. UBND tỉnh Hà Tĩnh (2022), Quyết định số 39/2022/QĐ-UBND ban hành Bộ tiêu chí Khu dân cư NTM kiểu mẫu giai đoạn 2022–2025.
3. HĐND tỉnh Hà Tĩnh (2022), Nghị quyết về cơ chế, chính sách hỗ trợ xây dựng tỉnh đạt chuẩn NTM giai đoạn 2022–2025.
4. Ban Chỉ đạo xây dựng NTM tỉnh Hà Tĩnh (2023), Báo cáo kết quả thực hiện Chương trình NTM nâng cao, kiểu mẫu năm 2023.
5. Hội Liên hiệp Phụ nữ Hà Tĩnh (2023), Báo cáo sơ kết triển khai mô hình “Gia đình NTM kiểu mẫu” giai đoạn 2022–2023.
6. Bộ Nông nghiệp và Phát triển nông thôn (2023), Tổng kết 10 năm Chương trình xây dựng nông thôn mới và định hướng giai đoạn tiếp theo, Hà Nội.